

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут фізики конденсовани систем НАН України

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Гарант освітньої програми

«Фізика та астрономія»

Т.М. Брик

“ “ 2017.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВБ2.7. “Комп’ютерне моделювання біофізичних та біохімічних процесів”

ІІІ рівень вищої освіти – освітньо-науковий

галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
спеціальність	<u>104 Фізика та астрономія</u>
спеціалізація	01.04.02 теоретична фізика, 01.04.07. фізика твердого тіла, 01.04.24 фізика колоїдних систем
вид дисципліни	<u>вільного вибору / обов’язкова</u>
мова викладання	<u>українська</u>

Львів – 2016 рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «*Комп'ютерне моделювання біофізичних та біохімічних систем*» для здобувачів III освітньо-наукового рівня підготовки

Розробник:

Старший науковий співробітник відділу КМБС,
кандидат фізико-математичних наук

А. Баумкетнер

Робоча програма розглянута та схвалена на засіданні Вченої ради ІФКС
НАН України

Протокол від «1» червня 2017 року № 3

Вчений секретар ІФКС НАН України
кандидат фізико-математичних наук

Р.С. Мельник

1. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Всього годин
	Денна форма
Кількість кредитів/год.	3/90
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	48
• лекційні заняття, год.	16
• семінарські заняття, год.	16
• практичні заняття, год.	16
• лабораторні заняття, год.	-
Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	42
• контрольні роботи, к-сть/год.	-
• розрахункові (розрахунково-графічні), к-сть/год.	-
• індивідуальне науково-дослідне завдання, к-сть/год.	18
• підготовка до навчальних занять та контрольних заходів, год.	24
Екзамени	1
Заліки	-

Частка аудиторного навчального часу студента у відсотковому вимірі – 53.3%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета вивчення навчальної дисципліни – вивчити основи комп'ютерного моделювання біофізичних та біохімічних систем. Ознайомитися з основними методами комп'ютерних досліджень біологічних молекул таких як білки та нуклеїнові кислоти. Опанувати основні концепції цих методів, включаючи атомні силові поля, моделі сольватації, методи розрахунку вільної енергії. Отримати практичні навички з застосування сучасних розрахункових пакетів до біофізичних та біохімічних задач, що необхідні для успішних досліджень в багатьох нових напрямках сучасної науки, таких як нано- та біотехнології.

2.2. Завдання навчальної дисципліни

Внаслідок вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен бути здатним продемонструвати такі **результати навчання** :

1. Знати сучасні математичні моделі для опису білків та нуклеїнових кислот
2. Знати основні силові поля для опису біологічних молекул
3. Знати основні моделі сольватації
4. Знати методи симуляцій в розширених ансамблях
5. Знати методи розрахунку вільної енергії
6. Вміти провести елементарні комп'ютерні розрахунки для білків та нуклеїнових кислот

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування у докторантів необхідних компетентностей:

Загальні компетентності:

- 1) глибинні знання сучасних підходів до комп'ютерного моделювання біофізичних та біохімічних систем;
- 2) критичний аналіз, оцінка і синтез нових ідей в галузі біофізики та біохімії;
- 3) уміння ефективно спілкуватися з широкою науковою спільнотою комп'ютерного моделювання білків та нуклеїнових кислот;
- 4) уміння практичного застосування сучасних розрахункових пакетів;
- 5) ініціювання оригінальних дослідницько-інноваційних задач для дослідження процесів за участі білків та нуклеїнових кислот.

Фахові компетентності:

- 1) опанування основ комп'ютерного моделювання біологічних молекул
- 2) знання основних тенденцій та важливих результатів в методології комп'ютерних досліджень білків та нуклеїнових кислот
- 3) вміння ефективно застосовувати теоретичні методи, математичне моделювання, виконувати обчислювальні експерименти при проведенні наукових досліджень в галузі біофізики та біохімії;
- 4) вміння самостійно формулювати задачу та доводити дослідження до логічного завершення;
- 5) здатність аргументувати вибір методу розв'язування спеціалізованої задачі, критично оцінювати отримані результати та захищати висновки
- 6) здатність інтегрувати знання з інших дисциплін, застосовувати системний підхід та враховувати обчислювальні аспекти при розв'язанні прикладних задач;

Результати навчання даної дисципліни деталізують такі **програмні результати навчання** :

Знання (ЗН) :

- 1) здатність продемонструвати систематичні знання сучасних методів проведення фундаментальних досліджень в області біофізики та біохімії;
- 2) здатність застосовувати отримані знання та вміння до проблем в прикладних галузях нано- та біо-технологій;

Уміння (УМ):

- 1) здійснювати пошук, аналізувати і критично оцінювати інформацію в галузі біофізики та біохімії з різних джерел;
- 2) застосовувати знання і розуміння для розв'язування задач аналізу структури білків та нуклеїнових кислот;
- 3) вміння побудувати математичну модель для спеціалізованого білка чи нуклеїнової кислоти
- 4) вміння обґрунтовано вибрати модель, силове поле та метод сольватації
- 5) вміння проаналізувати результатів отриманих в комп'ютерному моделюванні
- 6) здатність критично сформулювати висновки
- 7) здатність проаналізувати обмеження отриманих висновків/результатів
- 8) вміння планувати наступні кроки в самостійних дослідженнях
- 9) вміння ефективно працювати як індивідуально, так і у складі команди;

Комунікація(КОМ):

- 1) уміння ефективно спілкуватись на професійному та соціальному рівнях;
- 2) уміння представляти та обговорювати отримані результати та здійснювати трансфер набутих знань;

Автономія і відповідальність (АіВ):

- 1) здатність самостійно проводити наукові дослідження у галузі біофізики та біохімії і приймати рішення;
- 2) здатність усвідомлювати необхідність навчання впродовж усієї наукової діяльності з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань;

2.3. Перелік попередніх та супутних і наступних навчальних дисциплін

№ п/п	Попередні навчальні дисципліни	Супутні і наступні навчальні дисципліни
1.	Комп'ютерне моделювання фізичних процесів	Методи квантової хімії
2.	Основи фізики рідкого стану	Фізика м'якої речовини

3. Анотація навчальної дисципліни

За своєю структурою запропонований курс можна розділити на чотири розділи. Перший розділ вступний. В ньому студенти ознайомляться з будовою білків та нуклеїнових кислот. Дізнаються про основні нерозв'язані проблеми для цих систем. Довідаються про основні методи розв'язку цих проблем що ґрунтуються на комп'ютерному моделюванні. В другому розділі йдеться про побудову математичних моделей для досліджень біологічних молекул у водному середовищі. Зокрема ухил робиться на моделях врахування електростатичних взаємодій та сольватації. Третій розділ стосується методів розрахунку вільної енергії в симуляціях біологічних систем. Буде розглянуто основні сучасні методи такі як термодинамічне інтегрування та ансамбль Гібса. Четвертий розділ присвячений методам пришвидшеної динаміки.

4. Опис навчальної дисципліни

4.1. Лекційні заняття

№ п/п	Назви тем	К-сть годин
1	Вступ до опису білків та нуклеїнових кислот Архітектура білків та нуклеїнових кислот. Різні рівні представлення білків. Граткові моделі. Мінімалістичні неперервні моделі. Атомні моделі. Атомні силові поля для дослідження білків.	4
2.	Електростатичні взаємодії та моделі сольватації Метод реакції поля та обрізання потенціалу. Метод граткових сум. Гібридні явні/неявні моделі сольватації. Неявний розчинник. Рівняння Пуасона-Больцмана. Узагальнена модель Борна.	4
3.	Методи розрахунку вільної енергії Метод прямого розрахунку. Термодинамічне інтегрування. Штучне інтегрування. Ансамбль Гібса. Метод співвідношення ймовірностей. Метод нарощування частинок. Метод симуляцій “амбрела семлінг”.	4
4	Моделювання методами пришвидженої динаміки Підхід розширеного ансамблю. Мультиканонічний ансамбль. Метод паралельної термалізації. Симульована термалізація. Метод багатогістограмного аналізу.	4
Усього годин		16

4.2. Практичні заняття

№ теми	Назви тем	Кількість годин
1	Ознайомлення з програмою GROMACS. Створення ввідних файлів. Вибір силового поля. Розмір комірки моделювання. Аналіз файлів у форматі PDB.	4
2	Сольватація молекул білка. Додавання протонів. Мінімізація початкових координат. Симуляції в різних ансамблях.	4
3	Метод симульованої термолізації. Вибір числа копій. Вибір частоти обміну копіями.	4
4	Метод “амбрела семлінг”. Створення необхідного числа вікон. Потенціал середньої сили для гідрофобних частинок.	4
Усього годин		16

4.3. Семінарські заняття

№ теми	Назви тем	Кількість годин
1	Атомні силові поля	4
2	Вплив ансамблю симуляцій на спостережувані величини	4
3	Ефективність методу симульованої термолізації	4
4	Порівняльний аналіз різних методів розрахунку вільної енергії.	4
Усього годин		16

4.4. Самостійна робота

№	Найменування робіт	кількість год.
1.	Дослідження першої сольватаційної сфери в білку лізоциму. Поведінка води та протонів поблизу заряджених амінокислотних лишків.	6
	Механізм згортання міні-білка Trp кейдж методом симульованої термолізації	6
	Розрахунок потенціалу середньої сили для пари амінокислот Lys-Glu у воді.	6
2.	Підготовка до навчальних занять та контрольних заходів	24
Усього годин		42

5. Методи діагностики знань

Екзамен, поточний контроль (захист індивідуального науково-дослідного завдання, активність на практичних і семінарських заняттях).

6. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Максимальна оцінка в балах						
Поточний контроль				Екзаменаційний контроль		Разом за дисципліну
Лабораторні заняття	Практичні і семінарські заняття	Самостійна робота	Разом балів (ПК)	Письмова компонента	Усна компонента	
-	30	30	60	40	-	100

7. Навчально-методичне забезпечення

Використання віртуального навчального середовища Інституту фізики конденсованих систем та авторських розробок науково-педагогічних працівників.

8. Рекомендована література

Базова

1. A. M. Lesk, *Introduction to Protein Architecture*, Oxford University Press, 2001.
2. А. В. Сиволюб, *Молекулярна біологія*, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008.
3. A. R. Leach, *Molecular Modeling: Principles and applications*, Pearson, 2001.

Допоміжна

1. A. Fersht, *Structure and Mechanism in Protein Science*, W H Freeman and Company, 1999.
2. T. E. Creighton, *Proteins*, W H Freeman and Company, 2002
3. D.Frenkel, B.Smit. *Understanding Molecular Simulation*. Academic Press. SanDiego,1996
4. M.Allen, D.Tildesley. *Computer simulation of liquids*. Oxford Press, London, 1988.

9. Інформаційні ресурси

Віртуальне навчальне середовище Інституту фізики конденсованих систем, авторські розробки та наукові статті науково-педагогічних працівників, бібліотечний фонд Інституту фізики конденсованих систем НАН України

10. Узгодження з іншими навчальними дисциплінами

№ п/п	Назва дисципліни	Прізвище та ініціали викладача	Підпис
1.	Комп'ютерне моделювання фізичних процесів	Ільницький Я. М.	
2.	Фізика м'якої речовини	Трохимчук А. Д.	

11. Зміни та доповнення до робочої програми навчальної дисципліни

№ з/п	Зміст внесених змін (доповнень)	Дата і № протоколу засідання Вченої ради	Примітки
1			
...			
N			